Lichaamsversiering en tatoeages in onze cultuur.

In samenwerking met de Provinciale bibliotheek van Hasselt, organiseerde het Limburgs Volkskundig Genootschap op zaterdag 12 februari 2005 een debat over tatoeages en lichaamsversieringen. Als gastspreker was professor Lieven Vandekerckhove uitgenodigd, auteur van het boek:" *Tatoeage. Over sociogenese van schoonheidsnormen*." In het panel zat ook Peter Sanderville van Peter's Tattoo shop in Tongeren.
Luk Indesteege gaf na een korte inleiding aan het publiek (een 25-tal dames en heren, waarbij het opviel dat het voornamelijk mensen tussen 40 en 60 waren, een enkele jeugdige toehoorder niet te na gesproken) waarna professor Vandekerckhove zijn lezing inzette.
Hij neemt de sociologie als invalshoek voor het bestuderen van het fenomeen tatoeage in zijn cosmetische en esthetische betekenis en stelt zich hierbij twee vragen:

1. Hoe ligt de appreciatie in de westerse samenleving voor het fenomeen tatoeage?
2. Wat is de verklaring voor de stellingname pro of contra?

Het onderzoek is gebaseerd op feiten, met name het onderzoek naar het gedrag van getatoeëerden en niet-getatoeëerden. Dit is voor de wetenschappers nog een vrij maagdelijk terrein aangezien er nog maar weinig representatief onderzoek gebeurd is. In de literatuur is er slechts eenstemmigheid over het **traditionele** beeld dat de getatoeëerde een man is uit de sociale lagere (marginale) klasse. In de hogere sociale klasse is de afwezigheid van tatoeages regel en bij vrouwen blijkt er in het verleden zeer weinig interesse te bestaan voor het fenomeen, tenminste in onze westerse cultuur. Tot zover het traditioneel beeld.

Hoe de situatie nu is, is een open vraag. Uit een recente Amerikaanse studie blijkt dat tatoeages veel meer verspreid lijken over de verschillende sociale lagen maar dat de vulgariteit of verfijndheid van de afbeeldingen recht evenredig is met de plaats van de getatoeëerde op de maatschappelijke ladder. Ook wijst deze studie uit dat er een beweging is ten opzichte van de houding van de westerse wereld tegenover lichamelijkheid. Een verduidelijking: de grondhouding in het westen is tot nu een geweest van angst voor de confrontatie met het feit dat het lichaam autonoom functioneert en ons dus ermee confronteert dat we uiteindelijk gelijk zijn aan elkaar, terwijl dat alles in onze westers maatschappijbeeld ingesteld is op verschillen (uniek zijn, sociale verschillen, …).
Onze samenleving honoreert sociale gelijkheid NIET. Alle symbolen die naar gelijkheid streven worden door de samenleving uitgedreven omdat ze ondermijnend kunnen werken.

- Boeren is een zelfstandige reactie van het lichaam en wordt dan ook als onbeleefd, not done, onzedig bestempeld.
- Taboes worden ingevoerd als de maatschappij bepaalde fenomenen niet kan verbannen. Zo wordt seksualiteit (met het orgasme als summum van zelfbeschikking van lichaam) naar de privacy – taboesfeer verwezen.

Deze grondhouding wordt niet in éénzelfde intensiteit aan elk individu doorgegeven maar is afhankelijk van twee factoren:

- naarmate het nivellerend effect van de zelfbestemming van het lichaam groter wordt, zal het taboe eveneens groter worden

- naarmate de plaats op de sociale ladder hoger is, zal het taboe eveneens vergroten.

Nochtans is de angst van de samenleving relatief. Alleen het autonome stuk is vijandig, als het lichaam toont hoe het beheerst kan worden, wordt het weer als vriend beschouwt. Balletdansen en stijldansen zijn voorbeelden hiervan.

Lichaamsesthetiek vertrekt in het westen vanuit een negatieve appreciatie. Wat wij niet mooi vinden, is een cultuurgegeven. De meest evidente elementen die wij niet mooi vinden zijn particuliere lichaamskenmerken, waarneembare kenmerken, en kenmerken die getuigenis afleggen van de autonomie van het lichaam: Voorbeelden zijn scheelheid, spataders, kaalhoofdigheid….
De samenleving kan dit niet verbieden maar installeert een schaamtecultuur via schoonheidsopvattingen (je kan er wel niks aan doen, maar het is toch niet mooi!)

Binnen dit denkkader is het mogelijk om te kijken welke plaats tatoeages innemen. Traditioneel is er geen denken aan dat tatoeages mooi zijn want:

- zij zijn permanent en tonen daardoor het meesterschap van het lichaam aan
- Zij zijn een teken van machteloosheid om zelfbeschikking te hebben over het lichaam
- Ze worden als onesthetisch beschouwd, hoewel dit varieert naargelang de plaats op de maatschappelijke ladder en de intensiteit van de tatoeage. De zogenaamde bodysuits (tatoeages die het lichaam helemaal bedekken) zijn helemaal uit den boze.

Nu zijn er verschillende tekenen dat er beweging is in dit denkkader. Het lijkt erop dat het binnenkomen van het gebruik van tatoeages in alle lagen van de bevolking niet een modegril of een rage is maar wel degelijk een definitieve doorbraak kent. De voornaamste redenen om deze stelling aan te nemen is:
Het stigma (de negatieve kwalificering) vanuit het onuitwisbare is bezig met verdwijnen door het opkomen en verfijnen van de lasertechnologie in de geneeskunde (met name de esthetische chirurgie), de ontwikkeling van de tijdelijke tatoeages (permanente make-up) en de introductie van nieuwe kleurstoffen (zoals henna) nu aan het gebeuren. Daardoor verdwijnt ook in theorie het maatschappijstorend potentieel van tattoos, en kunnen ze aanvaard worden in onze westerse cultuur. Klasseverschillen blijven zich weliswaar uiten in de stijlverschillen van de tatoeages.

In een tweede luik nam Peter Sanderville het woord om vanuit zijn dagelijkse praktijk als tatoeagekunstenaar (sinds 1990) een beeld te schetsen van de huidige gang van zaken. Hij begon eveneens met te stellen dat heel lang tatoeages gelinkt werden aan bikers, criminelen en marginalen. Op dit moment is het zo dat de klanten uit alle lagen van de bevolking komen. De norm is blijkbaar “er bij horen” geworden. Waar men vroeger symbolen liet aanbrengen die een bepaald statement of status verwoordden (anker, roos, ….) worden nu vaak goed doordachte keuzes gemaakt en brengt men eigen ontwerpen mee. Men wil hiermee boven de goegemeente uitstijgen door uniek te zijn. Het is wel zo dat in verwijzing met wat professor Vandekerckhove aangaf over de link tussen sociale klasse en stijl van de tatoeage, in de praktijk de sociale rangorde zorgt voor de link met wat mooi (esthetisch) gevonden wordt. “Mooi” is cultureel en sociaal gebonden. Wat voor de een kitsch is, is voor de ander mooi.

Dat de integratie van tatoeages nog in beweging is, blijkt ook uit de regel die Peter hanteert:
Geen gezichtstatoeages en aandacht voor de maatschappelijke situatie van de klant. Als de klant werkzoekende is, zal hem/haar altijd verteld worden dat tatoeages (zeker de zichtbare) niet overal getolereerd worden, wat de zoektocht naar werk erg kan bemoeilijken.
Algemene tendensen zijn:

- Men wil zichzelf buiten de mainstream plaatsen of bij een peer-group horen.
- Men doet steeds vaker een poging om uniek te zijn door eigen, originele tekeningen te laten aanbrengen.
- Het is zeker geen rage, het wordt een blijvend verschijnsel. De basisbarrière (het onuitwisbare) is namelijk weg.
- De sociale rangorde blijft vaak zijn stempel drukken op wat “mooi” gevonden wordt
- Na de drempel van de 1ste tatoeage volgt vaak al snel een tweede.
- Op dit moment maken vrouwen voor 70 à 80% van het cliënteel uit in Peter’s Tattoo shop, waar dit in het verleden eerder omgekeerd was.
- Tatoeages worden bijna uitsluitend om esthetische redenen aangebracht, wat alleen in de westers samenleving zo is.

Na deze uiteenzettingen kreeg het publiek nog de tijd om wat vragen te stellen aan beide sprekers waarna de bijeenkomst werd afgerond met de melding dat de praatgroep op de LVG-website later op de avond zou opstarten met een gespreksronde over tatoeages. De gespreksgroep is te bereiken via www.volkskunde-limburg.be.

Ik wil eindigen met de verduidelijking dat professor Vandekerckhove zeer uitdrukkelijk het fenomeen tatoeages en lichaamsversiering heeft benaderd vanuit het sociologisch oogpunt. De motivatie van de mens, gevoelens, omgevingsfactoren en dergelijke worden hier niet in behandeld omdat dit eerder tot het terrein van de psychologie behoort. Het is misschien wel een tip voor wetenschappers om van dit thema hun studiegebied te maken, gezien de vragen die onvermijdelijk op ieders lippen brandt: “Waarom doen mensen dit?”

Karel Baeten.